ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. XXXIV, 8 SECTIO G 1987

Monash University, Faculty of Law, Clayton, Australia

Richard G. FOX*

Procedura postępowania w sprawach przeciwko sprawcom poważnych przestępstw w Australii

Производство по делам исполнителей тяжких преступлений в Австралии

Procedure in the Trial of Serious Criminal Offenders in Australia

JURYSDYKCJA

Australia jest federacją składającą się z władz wspólnoty (tj. ogólnokrajowych) oraz z 6 stanów politycznie autonomicznych. Konstytucyjny podział władz zezwala, tak wspólnocie, jak i stanom, na kreowanie typów przestępstw oraz na regulowanie procedury karnej. Nie ma, inaczej niż w Polsce czy Kanadzie, ogólnokrajowego kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego. Parlament wspólnoty jest władny kreować typ przestępstwa w każdej dziedzinie, która, zgodnie z konstytucją Australii, może być przedmiotem jego legislacji.[1] Obejmuje to trzydzieści dziewięć materii o ogólnokrajowym znaczeniu, takich jak handel, cła, podatki, usługi pocztowe, obrona narodowa, pieniądz i bankowość, zawieranie małżeństw, opieka społeczna, sprawy zagraniczne oraz imigracja i emigracja. Obowiązująca ogólnokrajowa u s t a w a o p r z e s t ę p s t w a c h, która ma chronić szereg dziedzin ważnych dla interesów wspólnoty[2], nie jest kodeksem materialnego prawa karnego. Wiele innych, odrębnych aktów ustawodawczych wspólnoty typizuje przestępstwa

* Richard G. Fox był gościem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej we wrześniu 1986 r.

[1] Commonwealth of Australia Constitution Act 1901. Zob. ogólnie P. H. L a n e: *The Australian Federal System*, 2nd ed. Law Book Company, Sydney 1979.

[2] *Crimes Act* 1911, np. zdrada, szpiegostwo, korupcja urzędników wspólnoty, przestępstwa przeciwko mieniu wspólnoty itd. Najważniejsze opracowanie na temat *Crimes Act* to R. W a t s o n, A. W a t s o n: *Australian Criminal Law*, Federal Offences, Law Book Company, Sydney 1985.

i przewiduje kary. Wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w Australii jest w znacznym stopniu sprawowany przez 6 stanów. Każdy z nich ma swój własny system prawa karnego, odnoszącego się do przestępstw przeciwko osobie, przeciwko mieniu oraz przeciwko porządkowi i władzom, popełnianych w granicach danego stanu.

Prawo karne materialne i procesowe w każdym z 6 stanów Australii historycznie wywodzi się z prawa angielskiego, lecz w 3 stanach[3] w początkach naszego stulecia prawo karne zostało skodyfikowane. Pozostałe stany[4] nie podjęły jeszcze wymaganego przez kodyfikację generalnego przeredagowania prawa i polegają, jak w Anglii, na kombinacji prawa stanowionego i *common law* (tj. prawa tworzonego przez sędziów). Chociaż istnieją odrębne sądy wspólnoty, naruszenia prawa wspólnoty są zazwyczaj rozpoznawane przez sądy stanowe stanów, na których terytorium czyny te mają miejsce, przy czym postępowanie toczy się zgodnie z przepisami stanowymi dotyczącymi zatrzymania, kaucji, aresztu, rozprawy i apelacji. W poszczególnych stanach przepisy te mogą różnić się między sobą w szczegółach, lecz z powodu wspólnego angielskiego dziedzictwa każdy ze stanów przestrzega zasadniczo tej samej procedury w sprawach przeciwko sprawcom poważnych przestępstw.[5]

INDICTABLE OFFENCES I *SUMMARY OFFENCES*

Przestępstwa dzielą się, według swojej wagi, na *indictable offences* oraz na *summary offences*. *Indictable offences* to takie poważniejsze przestępstwa, które są rozpoznawane przez sędziego wyższego sądu, orzekającego razem z ławą przysięgłych (tj. 12 obywateli). *Summary offences* to takie przestępstwa, które są rozpoznawane w sądzie niższym, orzekającym w składzie jednego sędziego zawodowego (o wykształceniu prawniczym) bez ławy przysięgłych. To, czy przestępstwo jest *indictable* czy *summary* zależy od definiującego je przepisu prawa. Przy braku w przepisie postanowienia o zaliczeniu przestępstwa do jednej z tych kategorii, prawo wspólnoty traktuje jako *indictable* wszelkie przestępstwa zagrożone karą powyżej 6 miesięcy więzienia. Konstytucja Australii gwarantuje rozpoznanie przez ławę przysięgłych sprawy o przewidziane w prawie wspólnoty przestępstwa kategorii *indictable*. Jednak przez zaliczenie przestępstwa do *summary offences* (nawet gdy można wymierzyć za nie

[3] Stany: Queensland (1899), Zachodnia Australia (1902), Tasmania (1924).
[4] Nowa Południowa Walia, Victoria i Południowa Australia.
[5] J. Bishop: *Criminal Procedure*, Law Book Company, Sydney 1983; R. G. Fox: *Victorian Criminal Procedure*, 5th ed., Monash Law Book Cooperative, Melbourne 1985.

karę powyżej 6 miesięcy więzienia) ustawa może uniknąć wymogu rozprawy przed ławą przysięgłych. Procedury uproszczone (sumaryczne) charakteryzują się prostszą formą rozprawy, mniej surowymi wyrokami możliwymi do ferowania oraz bardziej restryktywnymi procedurami apelacyjnymi. W przypadku ograniczonej liczby typów przestępstw sąd może na żądanie oskarżonego sprawę o *indictable offence* przekazać sądowi niższemu do rozpoznania w trybie uproszczonym. Jednak w normalnym przebiegu wypadków poważne przestępstwa są rozpoznawane według procedur opisanych niżej.

PODLEGŁOŚĆ JURYSDYKCJI

Zgodnie z generalną zasadą prawo karne skierowane jest tylko przeciwko bezprawnym działaniom i zaniechaniom osób fizycznych, skoro jest ono normalnie egzekwowane za pomocą sankcji dotyczących człowieka, w szczególności pozbawienia wolności. Jednak według australijskiego prawa, inaczej niż prawa polskiego i wielu krajów Europy (kręgu „prawa cywilnego"), inne podmioty prawa także mogą być sądzone i karane. Najczęściej są to korporacje, w tym kompanie o celach komercyjnych, ciała spółdzielcze i stowarzyszenia nie nastawione na zysk, instytucje typu uniwersytetu oraz organizacje takie jak związki zawodowe czy związki pracodawców, którym status korporacyjny nadaje ustawodawstwo przemysłowe.[6] Gdy przeciwko korporacji wszczyna się postępowanie, ta może odpowiedzieć na zarzuty i prowadzić obronę za pośrednictwem osoby upoważnionej do reprezentacji. „Wina" korporacji może być ustalona w oparciu o kryterium wymaganego stanu świadomości wyższych funkcjonariuszy korporacji, jak dyrektorzy i menedżerowie. Kara, którą może być tylko grzywna lub określone ograniczenia nałożone na komercyjną działalność korporacji, skierowana jest na majątek korporacji i umożliwia w ten sposób ustalanie kar pieniężnych na poziomie o wiele wyższym od tego, który byłby stosowny w przypadku indywidualnego sprawcy.[7] Jednak niektóre przepisy stanowią, że gdy kompania jest skazana za popełnienie przestępstwa, jej dyrektorzy czy urzędnicy mogą być pociągnięci do odpowiedzialności za to samo. Personel wojskowy nie jest wyłączony spod prawa karnego wspólnoty czy stanów, lecz przestępstwa dotyczące mienia czy osób służb zbrojnych są zazwyczaj traktowane jako przedmiot wewnętrznej dyscypliny i kary.[8]

---

[6] *Conciliation and Arbitration Act* 1904.

[7] R. G. Fox: *Corporate Sanctions*, „Malaya Law Review" 1982, 24, ss. 26—47; G. Gowans: *Some Experiences in Criminal Trials in Relation to Company Offences*, „Australian Law Journal" 1966, 39, ss. 329—336.

[8] *Defence Force Discipline Act* 1982.

PRZEPISY OGRANICZAJĄCE

Zgodnie z generalną regułą, ściganie *indictable offences* może mieć miejsce w każdym czasie po popełnieniu czynu. Jednak w przypadku określonych przestępstw mogą istnieć pewne przepisy ograniczające możliwość ścigania w czasie, np. według prawa stanowego przedawnienie ścigania określonych przestępstw seksualnych z dobrowolnym udziałem nieletnich wynosi 12 miesięcy. Limity czasowe dla rozpoczęcia ścigania są podobne w prawie wspólnoty. W przypadku, gdy maksymalna kara za pierwsze przestępstwo jest niższa niż 6 miesięcy albo ogranicza się do grzywny (tj. normalnie *summary offence)*, ściganie musi się rozpocząć w ciągu 12 miesięcy od popełnienia przestępstwa. Jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą, której maksimum przekracza 6 miesięcy więzienia, postępowanie może być wszczęte w każdym czasie, jeżeli przepis nie wprowadza w tej mierze okresów przedawnienia dla danego typu przestępstwa.

Jeżeli postępowanie osiągnęło pewne stadium, tj. oskarżony został postawiony przed sądem po przeprowadzeniu przez sędziego wstępnego śledztwa, rozprawa musi się odbyć w ciągu 18 miesięcy. Ta ustawowa zasada „szybkiego procesu" ma na celu zapobieganie nadmiernej zwłoce w rozpoznaniu sprawy oskarżonego. Sędziowie Sądu Najwyższego mogą przedłużyć termin rozpoczęcia rozprawy, przy czym może być udzielone więcej niż jedno przedłużenie. Jeżeli jednak rozpoczęcie nie nastąpi w owych terminach, żadne dalsze kroki nie mogą być podjęte wobec oskarżonego. Wywiera to przemyślaną presję na organa procesowe, aby sprawnie przygotowywały one sprawy na rozprawę.[9]

POLITYCZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA ŚCIGANIE

W ostatniej instancji polityczna odpowiedzialność za ściganie czynów kryminalnych spoczywa na tych ministrach rządu (wspólnoty lub stanu), którzy są odpowiedzialni za tę dziedzinę, gdzie nastąpiło naruszenie prawa. Jednak spośród członków rządu *Attorney-General* zawsze obciążony był odpowiedzialnością szczególną.[10] Dyskrecjonalna władza, przyznana *Attorney-General* wspólnoty i *Attorney-General* każdego poszczególnego stanu, obejmuje kompetencje wszczynania postępowania w sprawach o *indictable offences*, kończenia takiego postępowania oraz

---

[9] R. L. Misner: *Legislatively Mandated Speedy Trials*, „Criminal Law Journal" 1984, 8, ss. 17—32.

[10] J. L. J. Edwards: *The Law Officers of the Crown*, Sweet and Maxwell, London 1964.

odmawiania zgody na pewne kategorie ścigania. Jednak od r. 1983 na płaszczyźnie wspólnoty, a także w jednym przynajmniej z australijskich stanów, *Attorney-General* przekazał znaczną część władzy dyskrecjonalnej w zakresie wszczynania postępowania karnego niezależnemu urzędnikowi oskarżycielskiemu, znanemu jako Dyrektor Ścigania Publicznego. Ponieważ *Attorney-General,* tak na poziomie wspólnoty, jak i stanu, jest członkiem parlamentu i ważnym członkiem aktualnego gabinetu, uważano, że urząd ten był wystawiony — przy decydowaniu o tym, które osoby ścigać — na zbyt wielki, aktualny czy potencjalny, wpływ polityki. Utworzenie urzędu Dyrektora Ścigania Publicznego, który składa sprawozdania raczej bezpośrednio parlamentowi niż *Attorney-General,* jest częścią działań prowadzonych na rzecz poprawy sprawności ścigania oraz zmniejszenia wpływów politycznych na inicjowanie i kończenie postępowania przeciwko osobom piastującym urzędy publiczne.[11]

Urząd Dyrektora Ścigania Publicznego nie ma uprawnień śledczych, jakie w europejskich systemach posiadają prokuratury. W gromadzeniu materiału koniecznego do uzasadnienia oskarżenia opiera się on na policji czy innych organach śledczych. Akt oskarżenia jest sporządzony i oskarżenie popierane w imieniu Dyrektora Ścigania Publicznego. Jego personel profesjonalnych oskarżycieli (często znanych jako Oskarżyciele Koronni) jest odpowiedzialny za podejmowanie decyzji co do tego, jakie przestępstwa będą zarzucane oskarżonemu oraz za projektowanie aktu oskarżenia. Reprezentują oni rząd tak w procesie rozpoznawania sprawy, jak i przy apelowaniu przeciwko wyrokowi. Od czasu do czasu rząd może wynająć prowadzących prywatną praktykę adwokatów do występowania w jego imieniu jako oskarżyciele.

W Australii istnieje silna tradycja, że oskarżyciel dzieli z sędzią odpowiedzialność za należyte funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości karnej, zapewniając, żeby postępowania nie wychodziły poza granice potrzeby oraz żeby proces prowadzony był uczciwie i w sposób pozwalający oskarżonemu na poznanie stawianych mu zarzutów i dający mu wszelkie możliwości prowadzenia obrony. Nie jest celem postępowania uzyskanie skazania za wszelką cenę Oskarżyciel ma obowiązek uczciwie przedstawić fakty przed sądem, aby umożliwić ławie przysięgłych ustalenie winy bądź niewinności w zgodzie z wyłożonym przez sędziego prawem.

---

[11] Commonwealth Director of Public Prosecutions: *Prosecution Policy of the Commonwealth: Guidelines for the Making of Decisions in the Prosecution Process*, Australian Government Publishing Service, Canberra 1986; I. L. Potas (ed.): *Prosecutional Discretion*, Australian Institute of Criminology, Canberra 1984.

ROLA POLICJI

W Australii działają siły policyjne wspólnoty i odrębne siły policyjne stanów. Są one odpowiedzialne za wykrywanie przestępstw na swoim terenie. Oprócz nich istnieją inne wyspecjalizowane organa śledcze i egzekucyjne, np. celne, ochrony środowiska, ochrony zdrowia, praktyk handlowych, podatkowe, regulacji transportu i inne. Rola policji w ściganiu poważnych przestępstw jest ograniczona do wstępnego dochodzenia, zatrzymywania sprawców do chwili ich pierwszego stawienia się przed sądem oraz przedstawianie dowodów w postępowaniu przygotowawczym, którego przedmiotem jest ustalenie, czy oskarżony winien być postawiony przed sądem. W sprawach o *summary offences* policja normalnie oskarża przed niższym sądem. Jednak w sprawach o *indictable offences*, rozpoznawanych przed sędzią i ławą przysięgłych, policja nie pełni bezpośredniej roli w prowadzeniu postępowania. To należy do profesjonalnych oskarżycieli z urzędu Dyrektora Ścigania Publicznego.

ROLA SĄDÓW W INICJOWANIU POSTĘPOWANIA

W Australii uważa się powszechnie za niepożądane, aby sądy, których podstawową funkcją jest ustalanie winy czy niewinności oskarżonego, były zbytnio zaangażowane w ustalanie, czy postępowanie oskarżycielskie winno być wszczęte. Sędziowie widzą się ograniczonymi do procesu sądowego i zainteresowanymi tylko w prowadzeniu rozprawy. Wysoki Sąd Australii stwierdził, że sądy nie mogą odmawiać dopuszczenia oskarżenia jedynie z tego powodu, że w ich ocenie z punktu widzenia polityki kryminalnej nie powinno ono być realizowane. Jednak sądy dysponują dostateczną władzą, aby zapewnić uczciwe postępowanie i zapobiegać nadużywaniu procesów sądowych. Wykonując tę władzę sędzia może być przygotowany do odroczenia postępowania, aby umożliwić oskarżonemu należyte zapoznanie się z naturą wniesionych przeciwko niemu oskarżeń albo może ograniczyć oskarżenie przez wykluczenie dowodów, co do których przypuszcza, że były uzyskane przez policję nieprawidłowo czy nielegalnie. W przypadku skazania oskarżonego przez ławę przysięgłych sędzia może wyrazić swój pogląd, że oskarżenie nie powinno było być wniesione, przez wydanie jedynie „nominalnego" wyroku.

REPREZENTACJA PRAWNA OSKARŻONYCH

Osoba oskarżona o poważne przestępstwo ma prawo być reprezentowana przez prawnika w postępowaniu przygotowawczym i na rozpra-

wie, lecz nie ma przymusu owej reprezentacji. Oskarżony ma swobodę prowadzenia swojej własnej obrony i sąd nie może ustanowić mu adwokata. Osoby, które życzą sobie reprezentacji oraz mają dostateczne fundusze, zazwyczaj zasięgają rady adwokata. W sprawach o *indictable offences* adwokat najczęściej wynajmie obrońcę sądowego (*barrister*, czyli adwokat specjalizujący się w stawaniu przed sądem), aby ten przed sądem reprezentował oskarżonego. Adwokat gromadzi dowody obrony, przygotowuje obronę i kontaktuje się z obrońcą sądowym. Jeżeli oskarżony nie jest w stanie zapłacić za taką reprezentację, umożliwia mu się pomoc ze strony, finansowanych ze źródeł rządowych czy prywatnych, służb pomocy prawnej, wynajmujących prawnika w celu obrony oskarżonego. Te służby dają priorytet zapewnienia pomocy prawnej tym, na których ciąży zarzut poważnych przestępstw.

Głównym obowiązkiem adwokata jest reprezentowanie interesów klienta. Nie powinien on świadomie wprowadzać sądu w błąd, lecz jest uprawniony do powoływania każdej kwestii faktycznej czy prawnej, choćby technicznej, która może zapewnić uniewinnienie oskarżonego czy prowadzić do zredukowania kary. Uważa się za dopuszczalne, aby reprezentant prawny oskarżonego wdał się, przed rozprawą, w dyskusję z oskarżeniem, wskazując, że jego klient jest gotów przyznać się do winy co do niektórych projektowanych zarzutów, jeżeli oskarżenie zgodzi się wycofać inne zarzuty przeciwko oskarżonemu. Ponieważ wybór zarzutów spoczywa wyłącznie na oskarżeniu i nie angażuje sądów, sędziowie nie krytykują takiego *plea bargaining* czy „negocjacji oskarżenia", lecz podkreślają ważność zagwarantowania, aby przyznanie się do winy nie było spowodowane przez błąd, ignorancję czy przymus. W Australii sędziowie odmawiają bezpośredniej partycypacji w dyskusjach na temat *plea bargaining* — co tak często zdarza się w Stanach Zjednoczonych — oraz uważa się za niewłaściwe, aby sędzia dawał oskarżycielowi czy obronie sygnały co do tego, jaki wyrok zapadnie, gdy oskarżony będzie gotów przyznać się do winy.

EGZEKWOWANIE STAWIENNICTWA W SĄDZIE

Osoba oskarżona o przestępstwo może być zmuszona do stawienia czoła zarzutom jej stawianym albo za pomocą aresztowania i doprowadzenia do sądu, albo za pomocą pisemnego wezwania do stawienia się przed sądem w określonym dniu. W teorii wszyscy obywatele są uprawnieni do zatrzymania osoby, którą złapano na popełnianiu przestępstwa. Lecz policja i inni funkcjonariusze mają dodatkowe ustawowe upoważnienie do zatrzymywania. W pewnych przypadkach owo dodatkowe

upoważnienie może być realizowane na podstawie nakazu (tj. pełnomocnictwa udzielonego przez sędziego czy innego urzędnika publicznego). Policja nie jest zmuszona do zatrzymywania, jeżeli przypuszcza, że pisemne wezwanie jest właściwym środkiem uzyskania stawiennictwa oskarżonego w sądzie. Osoba zatrzymana ma prawo wiedzieć, na podstawie jakich zarzutów czy podejrzeń popełnienia przestępstwa jest zatrzymana. Australijskie prawo nie zezwala na aresztowanie podejrzanych w celu ich przesłuchiwania czy przetrzymywania ich w oczekiwaniu na czynności śledcze. Dopóki obywatel nie jest zatrzymany pod ustalonym zarzutem, dopóty nie jest obowiązany udać się z policją na posterunek. W przypadku zatrzymania i przesłuchiwania, ma prawo być ostrzeżony, że jeżeli sobie życzy, może odmówić odpowiedzi. Zatrzymane osoby nie mają bezwzględnego prawa do widzenia z prawnikiem podczas pobytu w areszcie policyjnym, lecz muszą być doprowadzone do sądu tak szybko, jak to jest wykonalne, zazwyczaj w ciągu 24 godzin, chociaż w jednym ze stanów Australii policja nie może zatrzymać podejrzanego dłużej niż 6 godzin bez aprobaty sędziego. Gdy zaś wystawia się wezwanie, to nakazuje ono domniemanemu przestępcy zjawienie się w określonym dniu przed sądem *(Magistrates Court)*, by odpowiedzieć na zarzut popełnienia przestępstwa. Do wezwania jest dołączona krótka charakterystyka zarzutu. Gdy pomimo wezwania, oskarżony nie stawia się, może być zatrzymany i doprowadzony do sądu. O ile sprawy o mniej poważne przestępstwa mogą być prowadzone przed *Magistrates Court* podczas nieobecności oskarżonego. o tyle rozprawa o *indictable offence* przed sędzią i ławą przysięgłych może mieć miejsce tylko wtedy, jeżeli oskarżony stawił się osobiście przed sądem, by odpowiedzieć na zarzuty.

KAUCJA

Osoba zatrzymana i aresztowana pod zarzutem przestępstwa może odzyskać wolność przez złożenie pisemnego zobowiązania, że stawi się przed sądem w określonym później miejscu i czasie oraz przez wyrażenie zgody na przepadek określonej sumy pieniędzy na rzecz stanu, jeżeli tego nie uczyni. Mogą być też dodane specjalne warunki, takie jak oddanie paszportu czy regularne meldowanie się na policji. Oskarżony może być także zobowiązany do wyszukania innych osób, zazwyczaj przyjaciół czy członków rodziny, które będą działać jako „poręczyciele". Takie osoby winny złożyć podobne zobowiązanie, obiecując, iż będą czuwać, aby oskarżony stawił się w odpowiednim terminie. Pierwotna idea przyjmowania kaucji polegała na tym, że podejrzany był zwalniany

z aresztu funkcjonariuszy prawa i powierzany do aresztu swoich poręczycieli, którzy byli zobowiązani spowodować, aby stawił się on w wymaganym czasie. Odmowa zwolnienia za kaucją uważana była zawsze za poważną czynność, ponieważ oznacza, iż osoba nie skazana będzie przetrzymywana w areszcie, co ograniczy jej możliwości przygotowania obrony. Kaucja może być dopuszczona przez wyższego urzędnika policji czy sędziego, a przeciwko odmowie zwolnienia domniemanego sprawcy za kaucją służy apelacja. Chociaż istnieje generalne prawo do kaucji, można mu nie zadośćuczynić z powodu dużej wagi zarzucanego przestępstwa lub jeżeli udowodniono wysokie ryzyko, że oskarżony zbiegnie, popełni nowe przestępstwa, narazi ogół na niebezpieczeństwo, będzie wywierał wpływ na świadków lub w inny sposób przeszkadzał postępowaniu sądowemu. Zwolnienie za kaucją jest dopuszczalne w większości przypadków postępowania karnego, jeżeli warunki kaucji mogą być spełnione.

ARESZTOWANIE

Oskarżony, który został zatrzymany, a nie został zwolniony za kaucją przez policję, przy prawidłowym przebiegu wypadków będzie doprowadzony w ciągu 24 godzin przed sędziego w celu orzeczenia o zwolnieniu go za kaucją lub aresztowaniu go (tj. zarządzeniu dalszego przetrzymywania go w areszcie) do czasu, gdy będzie miało miejsce następne stadium postępowania, czyli postępowanie przygotowawcze *(preliminary examination)*. Australijskie sądy nie spełniają żadnej roli przy przesłuchaniach podejrzanych czy przy prowadzeniu jakichkolwiek początkowych czynności śledczych.

POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE

Jeżeli *indictable offence* nie należy do kategorii tych, które mogą być rozpoznane w postępowaniu sumarycznym przez niższy sąd, zarzut poważnego przestępstwa musi być najpierw zbadany przed sędzią *(magistrate)*, by ustalić, czy są dostateczne dowody przestępstwa, aby uzasadnić przekazanie osoby podejrzanej na rozprawę przed sędziego *(judge)* i ławę przysięgłych. Ta procedura służy także dostarczeniu oskarżonemu bardziej kompletnych informacji o naturze postawionych mu zarzutów. Chociaż jest możliwe, aby Dyrektor Ścigania Publicznego skierował osobę na rozprawę bez poprzedzającego postępowania przygotowawczego, Wysoki Sąd Australii stwierdził, że uczynienie tego może być tak nieuczciwe wobec oskarżonego, że może uzasadnić decyzję sądu o od-

mowie postępowania w sprawie do chwili, gdy oskarżony będzie lepiej poinformowany o dowodach, na których opierają się postawione mu zarzuty. Ważne jest podkreślenie, że postępowanie przygotowawcze nie jest aktem zasądzania i, w szczególności, nie jest jego funkcją ustalenie, czy osoba oskarżona jest winna zarzucanego czynu. Jest to z gruntu administracyjna kontrola adekwatności dowodów zgromadzonych przez władze policyjne. W niektórych europejskich systemach prawnych postępowanie przygotowawcze jest domeną prokuratury czy sędziego śledczego, posiadających uprawnienia do przesłuchiwania czy dokonywania czynności śledczych. Odmiennie jest w Australii. Sędzia zajmuje w istocie pozycję neutralną, pozostawiając policji przekonanie go, że jej czynności śledcze dostarczyły dowodów, które uzasadniają rozprawę przeciwko oskarżonemu.

Tradycyjnie w ramach postępowania przygotowawczego świadkowie byli wzywani do składania zeznań przed sędzią, lecz w ostatnim czasie, celem przyspieszenia procesu, postępowanie jest prowadzone przy przedkładaniu pisemnych oświadczeń. Oskarżony jest informowany o zarzucie, lecz nie wzywa się go do żadnego ustosunkowania się doń dopóki oskarżenie nie przedstawi dowodów obciążających. Oskarżenie (normalnie reprezentowane w tym przygotowawczym stadium przez policję) wzywa świadków. Ich zeznania i *cross-examination* są protokołowane i ostatecznie utrwalane jako pisemne kopie. Kopie te udostępniane są oskarżonemu. Alternatywnie, za zgodą oskarżonego, dowody oskarżenia są przedstawiane sędziemu bezpośrednio, w formie pisemnych oświadczeń. Znów kopie są udostępniane osobie oskarżonej. W świetle dowodów oskarżenia sędzia musi zdecydować, czy są dostateczne podstawy, aby postawić oskarżonego na rozprawie przed ławą przysięgłych pod zarzutem *indictable offence*. Istotę sprawowanej przez sędziego kontroli ujmuje się niekiedy w pytanie: „czy dowody oskarżenia wiodą do mocnej czy prawdopodobnej presumpcji winy.” Jeżeli sędzia prowadzący postępowanie przygotowawcze decyduje, że dowody są niewystarczające, aby skierować sprawę oskarżonego na rozprawę, jest on uwalniany i żadne czynności w związku z zarzutem nie są podejmowane. Gdy jednak sędzia uważa, że są wystarczające dowody, aby skierować sprawę na rozprawę, oskarżonemu dana jest możliwość przedstawienia każdego dowodu, który może odwieść sędziego od poglądu, że rozprawa winna być przeprowadzona. Skoro decyzja postawienia w stan oskarżenia przed sądem nie jest werdyktem o winie, lecz jedynie opinią, że zachodzi mocna czy prawdopodobna presumpcja winy, przedstawienie dowodów obrony w postępowaniu przygotowawczym rzadko wystarcza do zapobieżenia postawieniu oskarżonego przed sądem, jeżeli sędzia wyrazi pogląd, że w świetle zgromadzonych dowodów oskarżenia rozprawa jest uzasad-

niona. Dlatego w tych warunkach oskarżony zazwyczaj nie powołuje dowodów na swoją obronę, lecz po prostu czeka na rozprawę. Oskarżony nie ma prawnego obowiązku ujawnić w postępowaniu przygotowawczym sposobu swojej obrony, z wyjątkiem tego, że w niektórych częściach Australii musi on uprzednio pisemnie zawiadomić o alibi, które zamierza powołać na swoją obronę. Taka obrona jest oparta na twierdzeniu oskarżonego, że w czasie popełnienia przestępstwa był w innym miejscu, a zawiadomienie o powołaniu się na alibi ma zapobiec zaskoczeniu oskarżenia w trakcie rozprawy, gdy nie ma już możliwości zbadania, czy twierdzenia oskarżonego są prawdziwe.

Forma śledztwa, w efekcie podobna do postępowania przygotowawczego, może być także prowadzona przez Sąd Koronera. Jest to urzędnik, zazwyczaj sędzia, uprawniony do postępowania (znanego jako „dochodzenie", ang. *inquest*) w sprawie śmierci w nagłych czy w nie wyjaśnionych okolicznościach. Jeżeli uważa on, że osoba odpowiedzialna za śmierć jest winna zabójstwa, może postawić ją w stan oskarżenia przed sędzią i ławą przysięgłych. Jest możliwe, że taka osoba nie była uprzednio aresztowana czy wezwana przez policję, lecz normalnie będzie postawiona w stan oskarżenia.

SPORZĄDZANIE AKTU OSKARŻENIA

Materiały utrwalone w postępowaniu przygotowawczym lub dochodzeniu Koronera są przesyłane Dyrektorowi Ścigania Publicznego i stanowią podstawę do sporządzenia aktu oskarżenia oraz przygotowania sposobu prowadzenia sprawy na rozprawie przed ławą przysięgłych. Dowody zebrane w postępowaniu przygotowawczym mogą stanowić dowód na rozprawie, gdy świadkowie nie mogą się stawić. Gdy w ocenie Dyrektora lub jego funkcjonariuszy materiał nie jest wystarczający, by wystąpić ze skargą, mogą się oni zwrócić do policji o dalsze informacje. Dyrektor Ścigania Publicznego jest też uprawniony do podjęcia decyzji o zaniechaniu dalszego prowadzenia sprawy.

Jeżeli jednak podjęto decyzję o wniesieniu oskarżenia przed ławę przysięgłych, Oskarżyciel Koronny przygotowuje i podpisuje akt oskarżenia. Ten dokument formalnie stawia oskarżonemu zarzuty. Nie muszą one być identyczne z zarzutami postawionymi mu przy wszczęciu postępowania. Akt oskarżenia może zawierać kilka odrębnych zarzutów, jeżeli są one oparte na tych samych faktach lub są elementami serii czynów o tym samym lub podobnym charakterze. Kilka osób może być objętych jednym aktem oskarżenia, gdy zarzuca im się współsprawstwo lub inne formy współdziałania przestępczego.

ROLE SĘDZIEGO I ŁAWY PRZYSIĘGŁYCH

Według australijskiej koncepcji wymiaru sprawiedliwości karnej, rozprawa nie ma na celu generalnego badania wszystkich informacji i dowodów istniejących w związku z daną sprawą. Nie ma także na celu ustalenia prawdy za wszelką cenę. Zadaniem rozprawy jest upewnienie się, czy państwo może przekonać ławę przysięgłych ponad uzasadnioną wątpliwość o prawdziwości wysuniętego przeciw oskarżonemu zarzutu. Oskarżenie nie jest skrępowane dyrektywami sędziego w kwestii wyboru świadków, których wezwie na poparcie swoich twierdzeń. Oskarżony ma równą swobodę decydowania o tym, jak poprowadzi swoją obronę. Ma on prawo wybrać, które zagadnienia chce kwestionować, którym faktom będzie zaprzeczał, czy przedstawi dowody, czy nie, oraz jakich świadków, jeżeli jakichkolwiek, wezwie. Jeżeli w świetle całokształtu dopuszczalnego materiału dowodowego, zaprezentowanego przed sądem, oraz po zastosowaniu prawa wyłożonego przez sędziego ława przysięgłych pozostaje z jakimikolwiek uzasadnionymi wątpliwościami co do winy oskarżonego, oskarżony ma prawo być uniewinniony i zwolniony. Sędzia i ława przysięgłych mają zupełnie odrębne role w procesie.

Inaczej niż w Europie, gdzie sędzia jest państwowym funkcjonariuszem publicznym, czy w Stanach Zjednoczonych, gdzie jest on często wybieralnym urzędnikiem, sędziowie w Australii, tak jak w Zjednoczonym Królestwie, są wybierani przez władze państwowe spośród najbardziej doświadczonych, praktykujących adwokatów (obrońców sądowych). Są oni mianowani do ukończenia 70 lat i orzekają tak w sprawach karnych, jak i cywilnych. W Australii rola sędziego w sprawach karnych nie jest rolą inkwizytora odpowiedzialnego za dotarcie do prawdy na drodze własnych dochodzeń i dochodzeń władz oskarżycielskich. Jest on bardziej rozjemcą w sporze sądowym, który jest ostatecznie rozstrzygany przez ławę przysięgłych. Przesłuchiwanie świadków prowadzą głównie adwokaci stron i podstawową rolą sędziego jest rozstrzyganie o dopuszczalności dowodów i o innych kwestiach prawnych powstających podczas rozprawy oraz zreasumowanie dla ławy przysięgłych materiału dowodowego i spornych zagadnień, o których muszą zadecydować w świetle zasad prawa, które to zasady są przez niego wyszczególnione jako odnoszące się do rozpoznawanej materii. Ława przysięgłych musi zaakceptować jego wskazówki prawne, lecz ostatecznie zdecydowanie, czy oskarżony jest winny zarzucanego mu przestępstwa, jest jej domeną, nie sędziego.

Australia przyjęła angielski system ławy przysięgłych jako istotny składnik modelu rozpoznawania poważnych przestępstw. W swoich najbardziej odległych początkach ława przysięgłych składała się z grupy

ludzi wybranych z sąsiedztwa, którzy mieli decydować o winie czy niewinności uwięzionego, w zgodzie ze swoją bezpośrednią znajomością spraw lokalnych. Dzisiaj ława przysięgłych to ciało, którego wyłącznym obowiązkiem jest rozważenie dowodów i wydanie werdyktu jedynie w oparciu o materiał zaprezentowany w sądzie. Rzeczywiście, jakikolwiek juror, mający osobistą, bezpośrednią wiedzę o faktach sprawy, jest wyłączany. Uważa się, że ława przysięgłych daje ważne gwarancje wolności jednostki w procesie karnym. Po pierwsze, oznacza podział odpowiedzialności za sądzenie przestępców pomiędzy niezależnego sędziego a reprezentantów społeczności. Po drugie, zmniejsza (lub eliminuje) ryzyko stronniczości ze strony sędziów mianowanych przez państwo poprzez nadanie władzy grupie ciągle zmieniających się obywateli. Po trzecie, jest uważana za zaporę przeciwko niesprawiedliwemu czy niepopularnemu prawu. Wobec tego, że nie można składać apelacji od uniewinniającego werdyktu ławy i nie musi ona ujawnić uzasadnienia swojego rozstrzygnięcia, przysięgli mogą, uniewinniając przestępców, dawać w ten sposób do zrozumienia, że protestują przeciwko prawu, które znajdują odrażającym. Tak więc, gdy kara śmierci groziła za morderstwo, ławy przysięgłych często uznawały winnym łagodniejszego przestępstwa, za które kara śmierci nie groziła, nawet wtedy, gdy w świetle faktów uznanie winnym poważniejszego przestępstwa było uzasadnione. Systemowi ławy przysięgłych nie brak krytyków. Wyraża się wątpliwości co do sprawności ławy przysięgłych w rozpoznawaniu spraw obejmujących wielu podsądnych, złożone zagadnienia czy wymagających długotrwałych rozpraw. Trudności, jakie napotyka ława przysięgłych przy traktowaniu zawiłych materii, spowodowały w dużym stopniu wyeliminowanie jej ze spraw cywilnych. [12]

Rozprawa jest prowadzona przez sędziego przed ławą złożoną z 12 osób. Każdy obywatel państwa (tak mężczyzna, jak kobieta) może być wezwany do pełnienia funkcji jurora, z wyjątkiem zatrudnionych w zawodach związanych ze stosowaniem prawa czy w niektórych działach służb rządowych, a także odbywających karę za przestępstwo lub skazanych w przeszłości za poważne przestępstwo. Zwolnić można osoby leciwe, niedołężne lub zobowiązane do pełnej opieki nad innymi. Za każdy dzień swojej pracy jurorzy są opłacani. Urzędnik sądowy wzywa dostateczną liczbę potencjalnych jurorów do stawienia się w sądzie

[12] J. Baldwin, M. McConville: *Jury Trials*, Clarendon Press, Oxford 1979; M. D. A. Freeman: *The Jury on Trial*, „Current Legal Problems" 1981, ss. 65—111; Law Reform Commission of Victoria: *The Role of the Jury in Criminal Trials*, Melbourne 1985.

w dniu rozprawy. Ponieważ kilka rozpraw może rozpoczynać się w zbliżonym czasie, jurorzy, którzy nie zostali wybrani na jedną rozprawę, pozostają do ewentualnego wyboru na inną.

ROZPOCZĘCIE ROZPRAWY

Rozprawa w sprawie o poważne przestępstwo nie może być rozpoczęta podczas nieobecności oskarżonego. Jeżeli oskarżony jest aresztowany, funkcjonariusze więzienia doprowadzają go do sądu. Jeżeli jest on zwolniony za kaucją, winien dobrowolnie stawić się w sądzie w oznaczonym terminie rozprawy: jeżeli obowiązkowi temu uchybi, wydaje się sądowy nakaz zatrzymania i doprowadzenia go. Oskarżony umieszczany jest w specjalnym, zabezpieczonym miejscu sali rozpraw zwanym *dock*, za swoim adwokatem, twarzą do sędziego i miejsca dla świadków. Urzędnik sądowy odczytuje oskarżonemu zarzuty zawarte w akcie oskarżenia i następnie oskarżonemu zadaje się pytanie, czy przyznaje się do winy, czy nie. Ta procedura jest znana jako postawienie w stan oskarżenia (*arraignment*) i oznacza rozpoczęcie samej rozprawy. W tym momencie ława przysięgłych nie jest jeszcze formalnie wybrana, chociaż grupa osób przewidzianych na jurorów jest obecna.

Oskarżony musi zaznaczyć, czy przyznaje się do winy, czy nie w odniesieniu do każdego z postawionych mu zarzutów. Jeżeli przyznaje się do winy w odniesieniu do wszystkich zarzutów, nie ma potrzeby tworzenia ławy przysięgłych i sąd może przystąpić bezpośrednio do wyrokowania. Taki sam rezultat występuje, gdy oskarżony nie przyznaje się do winy w odniesieniu do określonego przestępstwa, lecz przyznaje się do winy popełnienia innego, łagodniejszego, przestępstwa i oskarżyciel to akceptuje. Oskarżyciel nie jest zobligowany do takiej akceptacji i do poniechania poważniejszego zarzutu. Twierdzenie oskarżonego, że jest niewinny, ściśle mówiąc, nie jest równoznaczne z zaprzeczeniem popełnienia przestępstwa, lecz jest raczej domaganiem się, aby oskarżenie uzasadniło swoje twierdzenia ponad uzasadnioną wątpliwość. To zaś bezzwłocznie przenosi sprawcę na rozprawę przed ławą przysięgłych. W tym stadium oskarżony może podnieść, że sąd nie ma nad nim jurysdykcji, np. z powodu wniesienia oskarżenia przed niewłaściwy sąd, że oskarżenie jest przedawnione, czy też, że oskarżony ma dyplomatyczny lub inny immunitet. Oskarżony może także twierdzić, że uprzednio był już skazany czy uniewinniony za to samo przestępstwo czy za istotnie podobne, wynikające z tej samej sprawy, i że w związku z tym winien być uwolniony od zarzutu stosownie do ustalonej zasady, że nie można być dwukrotnie sądzonym za to samo przestępstwo.

Jeżeli oskarżony nie ustosunkowuje się do postawionych mu zarzutów, albo gdy zachodzi podejrzenie, że jest on chory psychicznie, sędzia zbada dowody na okoliczność, czy oskarżony jest zdolny odpowiadać przed sądem. Jeżeli okaże się, że jest on obłąkany w momencie rozprawy, będzie zatrzymany do czasu, gdy jego stan poprawi się na tyle, aby mógł znowu stanąć przed sądem. Gdy zaś okaże się, że oskarżony rozmyślnie nie chce ustosunkować się do zarzutów, sąd zarządza oświadczenie w imieniu oskarżonego, że jest on niewinny.

WYBÓR ŁAWY PRZYSIĘGŁYCH

Z grona potencjalnych jurorów 12 powinno być wybranych. W czasie wyboru tak oskarżony, jak i oskarżyciel posiadają prawo do wykluczenia ewentualnych jurorów. Zarówno oskarżyciel, jak i oskarżony mają nieograniczone prawo do wykluczania z podaniem przyczyny, tj. wobec niezdolności osoby kwestionowanej do pełnienia funkcji, albo wobec faktycznej czy prawdopodobnej stronniczości na rzecz jednej ze stron. Takie przypadki są rzadkie. Oskarżony ma dodatkowo prawo do stanowczego kwestionowania, tj. bez podawania powodów. Oskarżony o zdradę ma prawo zakwestionować w taki sposób 20 razy, a oskarżony o każde inne przestępstwo — 8 razy. Sędzia może także wykluczyć jurorów, których uważa bez wątpienia za niezdolnych do pełnienia funkcji. W Stanach Zjednoczonych wybór ławy przysięgłych jest bardzo skomplikowanym procesem, ponieważ dopuszcza się przepytywanie potencjalnych jurorów przez obronę i oskarżenie, przy czym każda ze stron stara się doprowadzić do wyłonienia życzliwej sobie ławy przysięgłych. W Australii (tak jak w Zjednoczonym Królestwie) przepytywanie takie nie ma miejsca, a oskarżonemu podaje się do wiadomości jedynie nazwiska i zawody ewentualnych jurorów, podczas gdy są oni wywoływani do zajęcia miejsca w boksie dla ławy przysięgłych. W sprawach karnych ława taka składa się z 12 osób, lecz w przypadku śmierci czy choroby jurora, albo w przypadku śmierci lub niebezpiecznej choroby kogoś z jego bliskich, sąd ma prawo zdecydować, że postępowanie toczy się przy zredukowanej liczbie jurorów (lecz zazwyczaj nie mniejszej niż 10). Istniała dawniej praktyka, że w przypadku najpoważniejszych przestępstw przysięgłych trzymano razem i dostarczano im całodzienne utrzymanie aż do zakończenia rozprawy. Obecnie zezwala się zazwyczaj ławie przysięgłych na rozejście się w czasie przerwy i na powrót do domu na noc, chociaż zaleca się jurorom, aby nie dyskutowali z osobami trzecimi na temat sprawy podczas trwania rozprawy.

PROWADZENIE ROZPRAWY

PRZEDSTAWIENIE SPRAWY PRZEZ OSKARŻENIE

Rozprawa prowadzona jest w obecności oskarżonego i w sądzie otwartym dla publiczności. Oskarżyciel zobowiązany jest do zaprezentowania sprawy i przedstawienia swoich świadków. Na początku składa on członkom ławy przysięgłych oświadczenie, które informuje ich krótko o elementach przestępstwa i o dowodach, które będą powołane na poparcie zarzutów. Wyjaśnia, że podczas gdy on nakreśli podlegające udowodnieniu elementy zarzutu, stwierdzenia na temat uprawnień są dziedziną sędziego. A następnie przystępuje do dowodzenia przez wezwanie pierwszego ze swoich świadków. Jednak nie może on zmuszać oskarżonego do dostarczania dowodów, a w pewnych warunkach — małżonka czy byłego małżonka oskarżonego. Niepodleganie oskarżonego przesłuchaniu przez oskarżyciela czy przez sędziego jest jedną z głównych właściwości postępowania na rozprawie. Dowody z przesłuchania świadków są przeprowadzane metodą pytań i odpowiedzi, a porządek pytań jest ściśle kontrolowany. Świadkowie składają przyrzeczenie mówienia prawdy i gdy temu uchybią, mogą być oskarżeni o krzywoprzysięstwo. Gdy świadek nie chce złożyć przyrzeczenia religijnego, można mu zezwolić na zapewnienie, że będzie mówił prawdę. Świadek jest najpierw przesłuchiwany ogólnie przez stronę, która go wezwała. Chodzi o uzyskanie zeznania potwierdzającego fakty powołane przez stronę wzywającą świadka. Przy przesłuchaniu ogólnym nie są dopuszczalne pytania naprowadzające, tj. takie, które sugerują odpowiedź potrzebną do przyjęcia istnienia faktów spornych. Świadkowie nie mogą zeznawać w sądzie poprzez odczytywanie przygotowanych oświadczeń, mogą jednak korzystać z notatek, które sporządzili sami w czasie, gdy zdarzenie miało miejsce.

Obrońca podsądnego (lub sam podsądny, gdy nie jest zastępowany) może następnie przesłuchać krzyżowo świadków oskarżenia. Celem *cross-examination* (przesłuchania krzyżowego) jest wydobycie informacji korzystnych dla prowadzącego takie przesłuchanie i rzucenie wątpliwości na dokładność przesłuchania ogólnego. Przy przesłuchaniu krzyżowym dozwolone są pytania naprowadzające. Oskarżyciel może następnie ponownie przesłuchać świadka w związku z jakąkolwiek kwestią wynikłą w trakcie przesłuchania krzyżowego. Także sędzia może zadawać pytania świadkom, aby wyjaśnić kwestie dla ławy przysięgłych, ale jego rolę przy przesłuchiwaniu uważa się za bardzo ograniczoną.[13] Jeżeli dopuszczalność któregoś z proponowanych dowodów jest sporna, np. przyznanie,

[13] R. Pattenden: *The Judge, Discretion and the Criminal Trial*, Clarendon Press, Oxford 1982.

któremu oskarżony zaprzecza, było dobrowolne, prosi się ławę przysięgłych o opuszczenie sali rozpraw i poczekanie w pokoju jurorów na czas, gdy sędzia sam rozważy i rozstrzygnie tę sprawę. Specjalne zasady rządzą dopuszczalnością dowodów, które odnoszą się do wiadomości ze słyszenia, przyznania się, charakteru oskarżonego, czy które pochodzą od współsprawców, ekspertów, młodocianych czy ofiar przestępstw seksualnych.

Po przedstawieniu sprawy przez oskarżenie, obrona może stwierdzić, że nie ma powodu do odpowiedzi, tj. że oskarżenie nie dostarczyło dowodów, które zaakceptowane jako prawidłowe, udowadniają każdy element przestępstwa, i że z tego powodu sprawa nie powinna być przedkładana ławie przysięgłych. Jeżeli sędzia zgadza się z tym stwierdzeniem, oświadcza ławie przysięgłych, że musi ona wydać werdykt uniewinniający. Czyni to, ponieważ ściśle mówiąc, jedynie ława przysięgłych może uniewinnić oskarżonego.

PRZEDSTAWIENIE SPRAWY PRZEZ OBRONĘ

Gdy sędzia zarządza, że sprawa wymaga wyjaśnienia, oskarżony ma prawo odpowiedzieć na zarzuty. Może on wybrać jeden z następujących sposobów. Po pierwsze, może dobrowolnie zająć miejsce dla świadków, złożyć przyrzeczenie i zeznać w swojej sprawie. Jeżeli zeznaje w ten sposób, może być przesłuchany krzyżowo przez oskarżyciela. Po drugie, może złożyć oświadczenie bez przyrzeczenia. Polega to na tym, że oskarżony ze swojego miejsca może powiedzieć, co uważa za stosowne w odpowiedzi na zarzuty, jednak bez formalnego zaprzysiężenia go jako świadka. Gdy składa takie oświadczenie, nie może być w związku z tym oświadczeniem przesłuchany krzyżowo. Po trzecie, ma prawo nic nie powiedzieć w odpowiedzi na zarzuty. Niezależnie od tego, którą z owych opcji wybiera, może on wzywać świadków do zeznawania na jego korzyść. Są oni ogólnie przesłuchiwani przez obrońcę, przesłuchiwani krzyżowo przez oskarżyciela i ponownie przesłuchiwani przez obrońcę. Ani sędzia, ani oskarżyciel nie mogą komentować odmowy oskarżonego dotyczącej dostarczenia dowodów, lecz sędzia w podsumowaniu może wskazać, że oświadczenie bez przyrzeczenia ma mniejszą wagę niż zeznanie po złożeniu przyrzeczenia, podlegające przesłuchaniu krzyżowemu.

PRZEMÓWIENIA KOŃCOWE I PODSUMOWANIE

Oskarżenie, a potem obrona, zwracają się do ławy przysięgłych przed sędziowskim podsumowaniem. Sędzia w swoim podsumowaniu przedstawia ławie przysięgłych streszczenie dowodów oskarżenia i obrony. Chociaż może komentować dowody, nie powinien uzurpować sobie należącej

do ławy przysięgłych funkcji ustalania faktów. Przedstawiając odpowiednie przepisy prawa, sędzia musi także wyjaśnić (z wyjątkiem, gdy ustawa stanowi inaczej lub w związku z obroną w oparciu o niepoczytalność), że ciężar udowodnienia twierdzeń skierowanych przeciwko oskarżonemu spoczywa wyłącznie na oskarżeniu i że wymagane jest (jeżeli ustawa nie stanowi inaczej) „udowodnienie ponad uzasadnioną wątpliwość".

NARADA ŁAWY PRZYSIĘGŁYCH

Członkowie ławy przysięgłych przeprowadzają swoją naradę tajnie, w zamkniętym pokoju ławy. Mogą oni powrócić na salę po rozpoczęciu narady, aby zadać sędziemu pytania. Gdy ława przysięgłych oddala się po zamknięciu rozprawy, jej członkowie nie mogą się odłączyć ani opuścić miejsca narady — chyba że wyjątkowo, w specjalnych okolicznościach. Zazwyczaj ława przysięgłych ma 6 godzin na uzgodnienie werdyktu, chociaż sędzia może zatrzymać ją dłużej, jeżeli jest nadzieja na osiągnięcie zgody. Niektóre stany Australii ciągle znają zasadę *common law*, w myśl której werdykt ławy przysięgłych musi być jednogłośny. Jednak w 3 stanach Australii wystarczy werdykt przyjęty większością 10 głosów. Jeżeli członkowie ławy przysięgłych nie mogą zgodzić się co do tego, czy oskarżony jest winny, czy niewinny, sędzia rozwiązuje ławę i przekazuje sprawę oskarżonego na nową rozprawę.

WERDYKT

Gdy po naradzie ława przysięgłych wraca na salę, żąda się od niej werdyktu w odniesieniu do każdego z zarzutów zawartych w akcie oskarżenia. Jednak nawet gdy ława stwierdzi, że oskarżony nie jest winien tych przestępstw, w pewnych warunkach może uznać ona oskarżonego winnym innych przestępstw, niż zarzucane, np. przy zarzucie morderstwa ława przysięgłych może uznać nie winnym morderstwa, lecz winnym zabójstwa lub usiłowania morderstwa, które są lżejszymi przestępstwami tej samej natury. Jest także możliwe wydanie werdyktu uniewinniającego z powodu choroby psychicznej.

PROCEDURA PO WERDYKCIE

Jeżeli oskarżony został uniewinniony, ma prawo być uwolniony bezzwłocznie. Jeżeli jest uznany winnym, ustala się jego uprzednie skazania. Ławy przysięgłych nie informuje się w czasie rozprawy właściwej o żadnych uprzednich skazaniach oskarżonego, ponieważ takie informacje mogłyby wywołać uprzedzenie. Ławy przysięgłych nie zwalnia się aż do mo-

memntu zapytania oskarżonego, czy potwierdza swoje wcześniejsze skazania. Jeżeli zaprzecza któremuś z nich, oskarżenie może przedstawić dowody i ława będzie musiała zadecydować, czy zarzuty poprzedniej karalności są uzasadnione. Jeżeli nie zarzuca się uprzedniej karalności, lub gdy uprzednia karalność jest potwierdzona przez oskarżonego, ława przysięgłych jest rozwiązana. Oskarżony ma także możność przyznać się do innych, jeszcze nie objętych oskarżeniem, przestępstw, i domagać się, aby sąd wziął je pod uwagę przy ustalaniu wyroku. Oskarżony lub jego obrońca może przedstawiać dowody i zwracać się do sądu w sprawach właściwego wyroku. Sąd może odroczyć wyrokowanie, aby uzyskać uprzednio opinie od psychiatrów, pracowników socjalnych czy od innych, a dotyczące osobowości oskarżonego czy jego warunków.

OPCJE PRZY WYROKOWANIU

Kara śmierci została w Australii zniesiona. Sądy mają szerokie możliwości wyboru innych środków.[14] Obejmuje to kary pozbawienia wolności (włącznie z dożywotnim pozbawieniem wolności czy przedłużonym okresem więzienia wobec przestępców nałogowych), pozbawienie wolności z warunkowym zwolnieniem (tj. zwolnieniem z oddaniem pod nadzór po odbyciu pewnego minimum kary), rozmaite formy okresowego aresztu, roboty publiczne (co oznacza zobowiązanie skazanego do świadczenia nieodpłatnej pracy na rzecz społeczności „po godzinach", przez określoną liczbę godzin), probację (nadzorowaną wolność pod warunkiem, że skazany będzie się dobrze zachowywał i przestrzegał innych warunków nałożonych przez sąd), grzywny, przepadek i zniszczenie rzeczy użytych do popełnienia przestępstwa oraz rozmaite formy warunkowego i bezwarunkowego zwolnienia. Specjalne zasady wyrokowania odnoszą się do osób chorych umysłowo, alkoholików czy uzależnionych od narkotyków i do dzieci.

APELACJA

Możliwe są rozmaite formy apelacji, zarówno od orzeczenia o winie, jak i od orzeczenia o karze. Generalnie oskarżyciel nie może apelować od uniewinnienia, choć istnieje dzisiaj droga do uzyskania opinii wyższego sądu o kwestiach prawnych dotyczących sprawy zakończonej uniewinnieniem, bez zaskarżenia samego uniewinnienia. Tak oskarżenie, jak i obrona mogą apelować od wyroku skazującego i sąd apelacyjny może wy-

[14] R. G. Fox, A. Freiberg: *Sentencing: State and Federal Law in Victoria*, Oxford University Press, Melbourne 1985.

dać, na miejsce zaskarżonego, nowy wyrok (nawet surowszy i to też w przypadku, gdy apelację wniósł oskarżony). Skazany może wnieść apelację od samego orzeczenia o winie i sąd apelacyjny może, uwzględniając apelację, albo unieważnić uznanie winnym, albo uznać winnym lżejszego przestępstwa, albo zarządzić nową rozprawę przed nową ławą przysięgłych. Sąd apelacyjny może dopuścić nowe dowody, jeżeli, jego zdaniem, leży to w interesie sprawiedliwości. Najbardziej powszechne podstawy apelacji uwzględnianych, to dopuszczenie przez sędziego dowodów, które powinien był wykluczyć lub błąd sędziego przy przedkładaniu ławie przysięgłych informacji o prawie mającym zastosowanie w sprawie. Mimo stwierdzenia błędu, Sąd Apelacyjny nie uwzględni apelacji, gdy się przekona, że ów błąd nie pozbawił oskarżonego realnej szansy uniewinnienia.

РЕЗЮМЕ

В Австралии нет единой системы уголовного права, т.е. общенационального уголовного и уголовно-процессуального кодексов. Кроме общих для всей страны материально-правовых норм, каждый штат имеет свою собственную систему уголовного права. Что касается производства по делам тяжких преступлений, то в каждом штате в основном соблюдается одинаковая процедура. Решения по этим делам выносит судья савместно с коллегией присяжных, состоящей из 12 человек. В статье проанализированы вопросы подчиненности юрисдикции, компетенции как обвинительных органов так и нового органа — директора публичного преследования преступлений, роль полиции, положение суда по отношению к обвинителям, роль адвоката в подготовительном производстве и на судебном заседании, применяемые меры пресечения. Особое внимание уделено проблемам подготовительного производства, роли суда и коллегии присяжных, выбору коллегии присяжных, самому ходу разбирательства, совещанию коллегии присяжных, оглошению приговора и формам аппеляции.

SUMMARY

Australia has no uniform system of penal law, that is the national penal code and the code of criminal procedure. In addition to the common national corpus of legal-substantive rules, each state has a system of penal law of its own. However, in trials of serious criminal offenders, each state follows basically the same procedure. These cases are adjudicated by a judge, with a 12-man jury. The study discusses the problem of subordination of jurisdiction, the powers of the prosecuting agencies, including the new institution of the director of public prosecution, the role of the police, the position of the court in relation to the prosecutor, the role of the defense counsel in preparatory proceedings and at the trial, participation of the accuser in the proceedings, and preventive measures applied. The study presents in detail the course of preparatory proceedings, the role of the court and the jury, the choosing of the jury, the course of the trial itself, deliberation of the jury, pronouncement of the verdict and the forms of appeal.